

EOC
EUROASIAN
ONLINE
CONFERENCES

SPAIN CONFERENCE

**INTERNATIONAL CONFERENCE ON
SUPPORT OF MODERN SCIENCE AND
INNOVATION**

Google Scholar

zenodo

OpenAIRE

doi digital object identifier

eoconf.com - from 2024

INTERNATIONAL CONFERENCE ON SUPPORT OF MOERN SCIENCE AND INNOVATION: a collection scientific works of the International scientific conference – Madrid, Spain, 2026, Issue 6.

Languages of publication: Uzbek, English, Russian, German, Italian, Spanish,

The collection consists of scientific research of scientists, graduate students and students who took part in the International Scientific online conference «**INTERNATIONAL CONFERENCE ON SUPPORT OF MOERN SCIENCE AND INNOVATION**». Which took place in Spain, 2026.

Conference proceedings are recommended for scientists and teachers in higher education establishments. They can be used in education, including the process of post - graduate teaching, preparation for obtain bachelors' and masters' degrees. The review of all articles was accomplished by experts, materials are according to authors copyright. The authors are responsible for content, researches results and errors.

SOLIQ VA BOJXONA QONUNCHILIGI HUJJATLARIDA O'ZBEK TILIGA OID TERMINOLOGIK IZCHILLIK MUAMMOLARI

Fozilov Samandarbek Botirali o'g'li

Andijon davlat texnika instituti

“Iqtisodiyot” yo’nalishi 1-kurs talabasi

Email: fozilovsamandar207@gmail.com

Ilmiy rahbar: **Maxsudova Xolisxon Ummatovna**

Tillar va gumanitar fanlar dotsenti,

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Email: xolisxon0408@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasining soliq va bojxona qonunchilik hujjatlarida qo'llaniladigan o'zbek tili terminologiyasining izchilligi masalalari tahlil qilinadi. Maxsus atamalarning turli hujjatlarda bir xil talqin etilmasligi, xorijiy terminlarning noo'rin o'zlashtirilishi hamda mahalliy ekvivalentlarning ishlab chiqilmaganlik holatlari ko'rib chiqiladi. Muammolarni bartaraf etish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: terminologiya, soliq qonunchiligi, bojxona qonunchiligi, huquqiy til, leksik izchillik, atamashunaslik, qonun hujjatlari, o'zbek tili.

KIRISH. Huquqiy hujjatlar tili — bu davlat boshqaruvi, iqtisodiy munosabatlar va fuqarolik jamiyatining poydevori hisoblanadi. Xususan, soliq va bojxona sohasidagi qonunchilik hujjatlari tadbirkorlik muhiti, byudjet tizimi hamda davlat nazoratining asosiy vositalaridan biri sifatida amaliyotda muhim o'rin tutadi. Mazkur hujjatlarda ishlatiladigan terminlarning aniqligi va izchilligi nafaqat qonunning to'g'ri bajarilishini, balki fuqarolar hamda tadbirkorlarning o'z huquq va majburiyatlarini to'liq tushunishini ham ta'minlaydi.

O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng milliy qonunchilik tizimini qayta qurish jarayonida o'zbek tilidagi huquqiy terminologiyani tartibga solish dolzarb masalaga aylandi. Biroq soliq va bojxona qonunchiligida terminologik izchillikning hali-hamon ta'minlanmaganlik holatlari kuzatilmoqda: bir xil tushuncha turli hujjatlarda har xil atamalar bilan ifodalanmoqda, ba'zi xorijiy atamalar tarjima qilinmay bevosita ishlatilmoqda, yangi iqtisodiy tushunchalar uchun esa standartlashtirilgan mahalliy ekvivalentlar ishlab chiqilmagan.

Ushbu maqolaning maqsadi — mavjud terminologik muammolarni aniqlash, ularning kelib chiqish sabablarini tahlil qilish va qonunchilik tilini takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar berish.

TERMINOLOGIK IZCHILLIKNING NAZARIY ASOSLARI

Atamashunaslik (terminologiya) fanida «izchillik» tushunchasi bir soha doirasida qo'llaniladigan atamalar tizimining mantiqiy birligi va muvofiqligi sifatida talqin etiladi (Grinev-Grinevich, 2008). Huquqiy terminologiyada izchillik tamoyili quyidagi talablarga asoslanadi: bir tushuncha — bir atama (monosemiya); atrof-muhit va kontekstdan qat'i nazar ma'noning o'zgarmasligi (invariantlilik); tarmoq ichida atamalarning o'zaro uyg'unligi (sistemalik). Xalqaro tajribada, xususan Yevropa Ittifoqi huquqiy tizimida, terminologik izchillikni ta'minlash

maqsadida maxsus terminologik ma'lumotlar bazalari (IATE — Interactive Terminology for Europe) yaratilgan va doimiy yangilab boriladi. Rossiya Federatsiyasida esa qonunchilik terminlarini unifikatsiyalash bo'yicha Rossiya qonunchilik instituti faoliyat ko'rsatadi. O'zbekistonda bunday tizimning shakllanish bosqichida ekanligi terminologik ziddiyatlarning asosiy omillaridan birini tashkil etadi. O'zbek qonunchilik tilini tadqiq etgan olimlar (Yo'ldoshev, 2015; Raximova, 2019; Sultonova, 2021) huquqiy atamalarning semantik muammolari va tarjima sifatini oshirish zaruriyatini ta'kidlagan. Biroq soliq va bojxona sohasiga oid terminologik izchillik muammolari hali yetarlicha sistemali tarzda o'rganilmagan.

Soliq qonunchiligida terminologik nomuvofiqliklar. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi (2019-yil tahriri) va unga bog'liq normativ hujjatlar tahlili bir qator terminologik nomuvofiqliklarni ko'rsatadi.

Birinchi muammo — sinonimik juftliklar mavjudligi. Masalan, «soliq to'lovchi» va «soliq sub'ekti» atamaları bir xil tushunchani ifodalasa-da, turli hujjatlarda navbatma-navbat qo'llaniladi. Soliq kodeksining 19-moddasida «soliq to'lovchi» tushunchasi ta'riflanadi, lekin boshqa moddalar matnida «soliq sub'ekti» shaklida ham uchraydi. Bu holat hujjatlar o'rtasida mantiqiy ziddiyatlar kelib chiqishiga sabab bo'ladi.

Ikkinchi muammo — «soliq yuki» va «soliq majburiyati» kabi atamalarning noaniq chegaralanganligi. Xalqaro amaliyotda «tax burden» va «tax liability» bir-biridan farqli iqtisodiy tushunchalarni anglatadi: birinchisi soliqning iqtisodiy og'irligi, ikkinchisi esa yuridik to'lov majburiyatidir. O'zbek tilidagi hujjatlarda bu farq doimo aniq ifodalanmaydi, bu esa soliq hisobi va sud amaliyotida noaniqliklarni keltirib chiqaradi¹.

Uchinchi muammo — xorijiy terminlarning o'zlashtirilishidagi tartibsizlik. «Offset», «leasing», «royalti», «transfer pricing» kabi atamalar ba'zi hujjatlarda lotincha yozuvda, ba'zilarida kirill grafikasida «transliteratsiya» qilingan holda, yana ba'zilarida esa o'zbek tilidagi tarjimasini berilgan holda uchraydi. Bunday tartibsizlik terminning qaysi ma'noda qo'llanilayotganini tushunishni qiyinlashtiradi.

BOJXONA QONUNCHILIGIDA TERMINOLOGIK MUAMMOLAR

Bojxona kodeksi va tegishli normativ-huquqiy hujjatlarda ham terminologik izchillik muammolari yaqqol ko'zga tashlanadi. Ushbu soha xalqaro savdo va logistika bilan bevosita bog'liqligi sababli xorijiy terminlarning ta'siri yanada kuchliroq seziladi. Bojxona qiymatini belgilash bo'yicha hujjatlarda «bojxona qiymati», «deklaratsion qiymat» va «bozor qiymati» atamaları ba'zan o'zaro almashtirib ishlatiladi. Holbuki, WTO (Jahon Savdo Tashkiloti) kelishuvlariga binoan bojxona qiymati o'ziga xos hisoblash metodologiyasiga ega bo'lib, bozor narxidan farq qilishi mumkin. Bu atamalarning noto'g'ri qo'llanilishi bojxona to'lovlari bo'yicha bahslarga olib kelishi mumkin. «Tranzit» va «tranzit o'tkazish»

¹ OECD. Glossary of Tax Terms. — Paris: OECD Publishing, 2023.

atamaları ham muammoli sohalardan biri sanaladi. Xalqaro bojxona amaliyotida «transit» — tovarning bojxona nazorati ostida bir bojxona hududidan boshqasiga o'tkazilishini anglatadi. Lekin o'zbek tilidagi ba'zi hujjatlarda «tranzit yuk» va «ko'chib o'tuvchi yuk» atamaları bir xil ma'noda qo'llaniladi, bu esa bojxona nazorati tizimida chalkashliklarni keltirib chiqaradi. Bundan tashqari, INCOTERMS (International Commercial Terms) shartlari o'zbek tiliga tarjima qilinmay, asl inglizcha abbreviatura sifatida qoldirilgan. Bu holat kichik va o'rta tadbirkorlar uchun hujjatlarni tushunishda qiyinchilik tug'diradi, chunki ular ko'pincha xalqaro savdo terminologiyasidan bexabar bo'ladi.

MUAMMOLARNING KELIB CHIQISH SABABLARI VA TAHLILI

Terminologik nomuvofiqliklarning asosiy sabablari quyidagilardan iborat: Birinchidan, terminologik lug'at va standartlarning yetishmasligi. O'zbekistonda soliq va bojxona sohasiga oid rasmiy tasdiqlangan o'zbek-rus-ingliz terminologik lug'ati mavjud emas. Natijada turli muassasalar va hujjatlar tuzuvchilar o'z xulosalariga ko'ra atama tanlashga majbur bo'ladilar. Ikkinchidan, qonun hujjatlarini tayyorlash jarayonida terminologik ekspertizaning yetarlicha amalga oshirilmasligi. Amaldagi qonunchilikka ko'ra normativ-huquqiy hujjatlar huquqiy ekspertizadan o'tkaziladi, lekin lingvistik-terminologik ekspertiza alohida majburiy bosqich sifatida mustahkamlanmagan. Uchinchidan, xorijiy modellardan tarjima qilishda yuzaga keladigan muammolar. Soliq va bojxona qonunchiligi ko'p jihatdan xalqaro standartlar (OECD, WTO, WCO) asosida shakllantirilganligi uchun ko'plab tushunchalar xorijiy tildan o'zlashtiriladi. Bu jarayonda bir xil tushunchaning turli tahrirchilar tomonidan har xil tarjima qilinishi terminologik tarqoqlikni keltirib chiqaradi. To'rtinchidan, raqamli iqtisodiyot va yangi moliyaviy texnologiyalarning rivojlanishi bilan bog'liq yangi tushunchalar (kripto-aktiv, raqamli platforma, elektron rezidentlik va h.k.) uchun o'zbek tilidagi standartlashtirilgan atamalar o'z vaqtida ishlab chiqilmayapti, natijada hujjatlar matnida o'zlashma va tarjima shakllarining xaotik aralashuvi kuzatilmoqda².

TAVSIYALAR VA XULOSA. Yuqorida ko'rib chiqilgan muammolarni hal etish maqsadida quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq deb hisoblanadi:

1. Soliq va bojxona sohasiga oid rasmiy o'zbek-rus-ingliz terminologik lug'atini ishlab chiqish va davlat tomonidan tasdiqlash. Bunday lug'at Soliq qo'mitasi, Bojxona qo'mitasi, O'zbekiston Milliy universiteti va Davlat tilini rivojlantirish departamenti hamkorligida tuzilishi lozim.
2. Normativ-huquqiy hujjatlarni qabul qilish jarayoniga majburiy lingvistik-terminologik ekspertizani joriy etish. Bu bosqich qonun loyihasini ishlab chiquvchilar tomonidan emas, balki mustaqil filologlar va terminologiya mutaxassislari tomonidan amalga oshirilishi kerak.
3. Xalqaro moliyaviy va savdo tashkilotlari (OECD, WTO, WCO) hujjatlarining o'zbek tiliga sifatli va yagona terminologiya asosida tarjima qilinishini ta'minlash.

² O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «Normativ-huquqiy hujjatlarni davlat ro'yxatidan o'tkazish to'g'risida»gi 2018-yil 29-dekabrda 1044-son qarori.

Tarjima markazlari faoliyatini muvofiqlashtiruvchi yagona terminologik ma'lumotlar bazasini yaratish zarur.

4. Raqamli iqtisodiyot va yangi moliyaviy texnologiyalar bilan bog'liq yangi tushunchalar uchun o'zbek tilidagi atamalarni oldindan — qonun hujjatlari qabul qilinishidan avval — ishlab chiqish va standartlash tizimini yo'lga qo'yish.

Xulosa qilib aytganda, soliq va bojxona qonunchiligi hujjatlarida o'zbek tili terminologiyasining izchilligi masalasi nafaqat lingvistik, balki huquqiy va iqtisodiy jihatdan ham muhim ahamiyat kasb etadi. Atamalarning noaniq yoki nomuvofiq qo'llanilishi soliq va bojxona sohalarida huquqiy bahslarga, xato talqinlarga va davlat boshqaruvining samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Terminologik izchillikni ta'minlash uchun davlat organlari, oliy ta'lim muassasalari va lingvistika sohasidagi mutaxassislar o'rtasida doimiy hamkorlikni yo'lga qo'yish zarur. Bu yo'nalishdagi tizimli ishlar O'zbekiston qonunchilik tilining sifatini oshirishga va milliy huquqiy tizimni xalqaro standartlarga yaqinlashtirishga muhim hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Grinev-Grinevich S.V. Terminovedenie. — Moskva: Akademiya, 2008. — 304 b.
2. Superanskaya A.V., Podolskaya N.V., Vasileva N.V. Obshchaya terminologiya. — Moskva: Nauka, 2003. — 246 b.
3. Yo'ldoshev B.A. O'zbek huquqiy tilining leksikografik tadqiqi. — Toshkent: Fan, 2015. — 188 b.
4. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. — Toshkent, 2019. (2024-yil tahriridagi o'zgarishlar bilan).
5. OECD. Glossary of Tax Terms. — Paris: OECD Publishing, 2023.
6. O'zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksi. — Toshkent, 2016.
7. World Customs Organization. Glossary of International Customs Terms. — Brussels: WCO, 2022.
8. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «Normativ-huquqiy hujjatlarni davlat ro'yxatidan o'tkazish to'g'risida»gi 2018-yil 29-dekabrda 1044-son qarori.
9. Raximova M.T. Qonunchilik matni va tarjima muammolari // O'zbek tili va adabiyoti. — 2019. — № 3. — B. 45–52.
10. Sultonova Z.B. Huquqiy terminologiyaning semantik xususiyatlari // Til va ta'lim. — 2021. — № 2. — B. 88–96.